

**RAT U ŠPANJOLSKOJ 1936–1939.
I JUGOSLAVENSKI INTERBRIGADISTI**

Muzej revolucije naroda Hrvatske
Zagreb, Trg žrtava fašizma b.b.

18. prosinca 1986. – 1. veljače 1987.

Španjolska između dva svjetska rata je parlamentarna monarhija bez demokratskih tradicija, a vojska predstavlja značajan integracijski faktor u državi, što joj osigurava položaj povlaštene društvene kategorije. Španjolska je pretežno agrarna zemlja, sa svim problemima ostataka feudalizma – latifundija, veleposjeda – i s time u vezi socijalnom ugroženošću srednjeg i malog seljaka. Moderni kapitalizam se međutim tek razvija.

Značajne društvene promjene, osobito za druge republike, i legalan dolazak Narodnog fronta na vlast 1936. godine, uvjetuju otpor širokog spektra desničarskih stranaka. Otpor sprovedenim reformama i strah od novih već uoči izbora za Cortes (parlament) 1936. godine objedinjuje dotad nejedinstvene vođe krajnje desnice. U novonastalim uvjetima vlasti Narodnog fronta, na čelo desnice i napokon fašističke pobune staje vojna hunta s Francoskom na čelu. »Zacijelo, družba Falange, crkve, monarhije, karlista i vojske bila je olakšana određenim klasnim očajem, sviješću katastrofalnih posljedica poraza, dubljom nego u republikanaca, možda i jačim cinizmom koji je te različite grupacije, kao i samog Franca, naveo na zaključak da ne postoji tako važan politički cilj radi kojeg bi vrijedilo ugroziti pobjedu.« (H. Thomas, Španjolski građanski rat, knjiga 2, izd. O Keršovani, Rijeka 1980., str. 340). Na izbore desnica izlazi udružena u okviru »Nacionalnog fronta«. Njezina ideologija je bila: fanatični antisocijalizam, katolički klerikalizam, »red i čvrsta ruka«, unitarizam, tradicionalističke vrline Španjolske, (hijerarhijska poslušnost, odanost). Fašizam je, iako u Španjolsku uvezen, ipak sasvim dobro apliciran. Nasuprot tome, u toj polarizaciji Španjolskog društva, nastaje napredni Narodni front koji čine građanski republikanci, socijalisti, anarhisti, komunisti i autonomistički pokreti Baska i Katalonaca. Političku poziciju Narodnog fronta izražavaju ideje internacionalizma, humanizma, antifašizma, političkog pluralizma i socijalizma. Takva je politička platforma bila dovoljan osnov radničkoj klasi Španjolske da otpočne borbu protiv fašizma.

Sukob koji je proizašao iz ove duboke polarizacije i konfrontacije završio se porazom republikanskih snaga. Osnovni uzrok koji je doveo do ovog sukoba jest suprotstavljanje Vojne hunte i Nacionalne fronte već sprovedenim građansko-demokratskim reformama, mogućim daljnjim koracima republikanske vlade i otpor jačanju političke ljevice, te pokreta radništva i dijela seljaštva. U 32-mjesečnom ratu, uostalom jednom od krvavijih, poginulo je preko milion ljudi, iz Španjolske je pobjeglo oko 650 hiljada, a frankisti su nakon svršetka rata u zloglasnoj Francovoj »limpieze« (čišćenje) pobili preko 200 hiljada ljudi. Pobjeda desnice također se dobrim dijelom bazirala i na neposrednoj i efikasnoj vojnoj i drugoj pomoći fašističkih država – Portugala, Njemačke i Italije. Pomoć je udruženoj desnici pružana i uoči puča, a odmah po izbijanju pobune te zemlje su se aktivno oružjem i trupama uključile u rat. Na strani nacionalista za vrijeme rata borilo se 120 hiljada talijanskih, 50 hiljada njemačkih, 20 hiljada portugalskih i 100 hiljada marokanskih (kolonijalnih) vojnika. Nasuprot njima, na strani Republike se borilo 35 hiljada antifašista, dobrovoljaca iz 55 država Evrope, Amerike i Azije. Valja napomenuti da republikanska vlada nije imala oslon u španjolskim oružanim snagama, pa je zapravo tek tokom rata došlo do konstituiranja vojske od radnika, inteligencije, seljaka i uopće svih antifašista. I napokon, pripomenimo: kolikogod je čvrsto jedinstvo desnice bilo jedan od faktora njene pobjede, toliko je nejedinstvo u redovima republikanaca bilo jedan od razloga njihova poraza.

Treba podvući bitnu razliku između intervencionista i interbrigadista, koja dakako nije samo u kvantiteti. Ogromna je razlika između tih »dobrovoljaca slobode« (kako ih prema organu Interbrigada, »Voluntarios de la libertad«, naziva Luigi Longo – i sam dobrovoljac) – i fašističkih plaćenika. Ona je prije svega moralna, ali i politička, i, nažalost, vojna. Interbrigadisti dolaze iz raznih zemalja, vjerujući u pobjedu, svjesni da je to prvi sukob s fašizmom od njegovog nastanka. Bore se za političke i društvene slobode, te nezavisnost drugog naroda, riskirajući vlastiti život, ostavljajući porodice. Ništa ne uvjetuje njihov izbor. Stavljaju se na puno raspolaganje republikanskoj vladi i komandi. Najamnike desnice plaća Franco davanjem rudnog blaga Španjolske na eksploataciju Njemačkoj i Italiji, regrutirani su i dopremljeni po naredbi, dobro obučeni i naoružani, komandiraju im njihovi oficiri i štabovi. Oni su in-

vazori i ugnjetači. U takvoj situaciji, s takvom konstelacijom ne samo u zemlji već u cijeloj Evropi (evropske demokratske zemlje slijepo čuvaju tzv. neutralnost, a svjetski sukob će početi nekoliko mjeseci kasnije), tragična je spoznaja da republikanska Španjolska nije imala šanse.

U redovima republikanaca, među ostalim interbrigadistima, borilo se oko 1700 Jugoslavena. Osim iz Jugoslavije, kao dobrovoljci u Španjolsku dolaze i Jugoslaveni iz drugih zemalja gotovo cijelog svijeta, u kojima su najčešće bili u potrazi za kruhom, na radu. Najviše dolaze iz Francuske, Belgije, Luksemburga, Njemačke, Austrije, Čehoslovačke, SSSR-a, Italije (Istra, Slovenačko primorje, otoci), Turske, Irana, Alžira, Tunisa, Kanade, SAD, Argentine, Čilea i drugih. Činjenica da je od 1700 Jugoslavena njih šest stotina bilo komunistički govori o vodećoj ulozi KPJ u redovima jugoslavenskih dobrovoljaca. Odmah po izbijanju pobune KPJ riječi i djelom ustaje u obranu španjolske Republike. U gotovo svakom broju partijskog glasila »Proleter« govori se o Španjolskoj, KPJ organizira pomoć španjolskom narodu i slanje dobrovoljaca. Jugoslavenski dobrovoljci su u svim interbrigadama, a osobito u 129. međunarodnoj brigadi (bataljonima »Dimitrov«, »Duro Daković«, »Masaryk« i »Divisionario«). Sudjelovali su u gotovo svim bitkama – Madrid, Guadalajara, Jarama, Brunete, Cinto, Belcite, Estramadura, Teruel, Levante, Ebro i Katalonija. Mnogi Jugoslaveni zauzimali su istaknuta mjesta u internacionalnim brigadama i proslavili se u bitkama. Na ovom mjestu nemoguće je spomenuti ponaosob svakog našeg »Španca«, no ipak spomenimo neke: Blagoja Parovića, proslavljenog komesara XIII internacionalne brigade, Vladimira Čopića, također slavnog komandanta XV internacionalne brigade, Božidara Maslarića, predstavnika KPJ pri CK KP Španjolske, komandante i komesare četa i bataljona; Ivana Gošnjaka, Kostu Nađa, Matiju Vidakovića, Petra Tabakova, Peku Dapčevića, Mirka Kovačevića, Branka Krsmanovića, Lazu Latinovića, Ivana Rukavinu, Veljka Vlahovića, Vljaka Begovića, Aleša Beblera, Dani-

la Lekića, Maksa Bačea, Srećka Manolu, borce u avijaciji, diverzantskim jedinicama i sanitetu; Stevu Krajačića, Ivana Hariša, Roberta Domanija, Petra Drapšina, Koču Popovića, Boška Petrovića, Lazu Udovičkog, Adelu Bohunicki i mnoge, mnoge druge. Mnogi Jugoslaveni postali su oficiri republikanske vojske (2 potpukovnika, 8 majora, 35 kaptana, 105 poručnika itd., jedan komesar brigade, 7 komesara bataljona, 39 komesara četa i bataljona). Mnoge je također odlikovala španjolska vlada. Po

završetku rata, u kojem je gotovo polovina jugoslavenskih dobrovoljaca poginula na strani republike, 520 ih biva internirano u francuskim logorima gdje Partija odmah započinje s intenzivnim političkim i obrazovnim radom. Istovremeno KPJ u zemlji organizira masovno prikupljanje i slanje pomoći interniranima, a također organizira i kanale za prebacivanje interniraca u zemlju. Kanali su išli preko Francuske, Njemačke, Austrije, do Zagreba, gdje je bio glavni centar za njihovo prihvaćanje. Tim se kanalima prebacilo u zemlju 250 ljudi koji su se odmah uključili u NOB-u, gdje ih je 130 poginulo. Na čelu svih četiriju jugoslavenskih armija krajem rata bili su španjolski borci: Kosta Nađ, Koča Popović, Petar Drapšin i Peko Dapčević.

Iz današnje perspektive, u odnosu između rata u Španjolskoj i naših interbrigadista izdvajaju se značajke iz kojih je napokon proizašao i pristup ovoj izlozbi. Visoka internacionalistička svijest i osjećaj solidarnosti prelazili su sve prepreke starojugoslavenske i evropskih policija da bi se došlo u Španjolsku i da bi se tu borilo i ostavilo živote. Odlazak unatoč spoznaji svakog pojedinca koji je napuštao zemlju da se u tu i takvu zemlju, bez obzira na ishod građanskog rata, neće moći vratiti, herojski je čin par excellence. Kako se neki bitni tok rata i borbe naših interbrigadista naprosto ne mogu na izložbi predmetom dokumentirati, jer najčešće nije sačuvan »istinski dokument vremena« – stvoren je okvir pomoću općih vizuelnih simbola. Takva »inscenacija« sugerira neku od temom zadanih situacija, slika, ambijenata. Metoda sceniranja najviše se u tom smislu približava bitnim odrednicama koncepcije. Španjolski rat 1936 – 39. i interbrigadisti postali su, naime, simbol, njegovi učesnici – legenda, a pojedini događaji poprimili su mitsku crtu. Postali su to još dok je rat trajao. Riječi Dolores Ibaruri La Pasionarie koje je uputila borbama internacionalnih brigada prilikom ispraćaja u Barceloni 1938. godine to potvrđuju: »Odlazite ponosni! Vi ste historija! Vi ste legenda!«

Durda Knežević
Snježana Pavičić

ZAHVALA

Zahvaljujemo mr. Luciji Benyovsky, prof. dr Ivanu Očaku, Arhivu Hrvatske, Institutu za historiju radničkog pokreta, Komandi JNA, i svima koji su ustupanjem pojedinih materijala ili sugestijama pridonjeli realizaciji ove izložbe.

Izdavač: **Muzej revolucije naroda Hrvatske**
Odgovorni urednik: **Boris Heršak**
Autor izložbe: **Durda Knežević, Snježana Pavičić**
Likovni postav: **Durda Knežević, Snježana Pavičić,**
Aleksandar Karolly
Recenzent: **prof. dr Ivan Očak**
Fotografije u boji: **Nedeljko Čaće**
Crno-bijele fotografije: **Aleksandar Karolly**
Transparent, zastava, ploča s potpisima: **Nikola Mucavac**
Plakat: **Brano Horvat**
Tehnički postav: **Antun Škreblin, Miljenko Mihaljević,**
Mate Blekić
Tisak: **Krešimir Štefanović**
Naklada: **600 komada**